

ЕПІТЕТНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОЛЬОРОВОЇ ПАЛІТРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена ролі епітета у кольоровій насиченості тканини тексту художнього твору. Виділяється абсолютне кольорове число, що характеризує загальну насиченість тексту кольоровими і світловими епітетами, а також – відносне кольорове число, що характеризує найчастотніший колір в епітетах у цілому тексті. З'ясовано, що вживання кольорових епітетів служить засобом вираження індивідуального емоційно-оцінного ставлення автора до дійсності.

У літературі існує визначення письменника як правдивого художника. При цьому часто з метою характеристики письменника і його творчості використовується спеціальна термінологія, прийнята в живописі та графіці. Робиться це вочевидь для того, щоб зайвий раз підкреслити, як багато спільного у творчості письменника та художника.

Зрозуміло, що ці два види мистецтва пов'язує спільний предмет творчості – об'єктивна реальна дійсність, яку відображає у своїх творах своїми специфічними засобами – і художник, і письменник. Цей зв'язок настільки тісний, що слово "художник" фактично стало синонімом до слова "письменник". А слова "полотно", "колерит", "кольорова палітра", "кольорова насиченість", "гама", "кольорова тональність" та подібні наміцно увійшли в сучасну літературознавчу термінологію.

Тим часом не лише терміни, але й спільні стильові ознаки того чи іншого художнього напрямку як у зображувальних мистецтвах, так і в літературі повинні бути єдиними.

Ми звикли до аналізу кольору в живописі й у прикладному мистецтві, а останнім часом – у техніці й на виробництві. Написано багато праць про значення кольору в житті людини. У різних галузях науки по-своєму переломлюється проблема кольору, трактується його вплив на психіку людини. Не випадково існує поділ кольорів на теплі (жовтий, червоний, оранжевий, рожевий) та холодні (сірий, голубий, синій, зелений). Зокрема, психологами доведений заспокійливий вплив на нервову систему людини зеленого, салатного та збудливий – червоного, оранжевого кольорів.

У відборі кольорової палітри, у наданні кольорової переваги виразно проявляється особистість автора, його естетичні уподобання (aesthetis – почуття, відчуття). Нашою метою є виявити та описати естетичне функціонування категорій кольору та світлогіней в епітетах двох творів – "Мати й не мати" Е. Гемінґуея і "Великий Гетсбі" Ф.С. Фіцджеральда. Простежимо, як ці два письменники, різко відмінні за стилями, використовують кольорові та світлові епітети у своїй творчості.

Варто зазначити, що характерною рисою сучасної науки є прагнення до кількісних підрахунків, пошук точних методів – у цій площині й літературознавство не є винятком.

З метою точнішого зіставлення ми використовуємо поняття "кольорового числа", що містить у собі потужну змістову силу. Воно характеризує насиченість тексту літературного твору кольоровими і світловими епітетами.

Уявляється доцільним виділити абсолютне кольорове число (C), що характеризує загальну насиченість тексту кольоровими і світловими епітетами:

$$C = \frac{\text{число згадувань усіх кольорових і світлових епітетів тексту}}{\text{кількість сторінок твору}}$$

і відносне кольорове число (C1), що характеризує улюблений колір автора, найбільше повторюваний у всьому творі:

$$C1 = \frac{\text{число згадувань будь-якого кольорового або світлового епітета}}{\text{кількість сторінок твору}}$$

Безсумнівно, кольорова гама у тексті твору несе в собі смислове і прагматичне навантаження. Абсолютне кольорове число роману становить 1,2. Про що свідчить ця цифра? Передусім, вона підтверджує думку критиків про те, що Е. Гемінґуей велику увагу приділяє опису внутрішнього світу героя. "По відношенню до кольору світ внутрішній і світ зовнішній перебувають у вічному конфлікті, і перехід до внутрішнього світу знаменний не послабленням, а витісненням кольору" [1: 55].

Уся творчість Е. Гемінґуея підтверджує своєрідність його стилю. Автор пише просто, чесно і, незважаючи на стриманість та неприязнь до всякої зовнішньої експресії, – схвилювано, оскільки "не видимість, а сокровенна сутність явища хвилює письменника-гуманіста" [1: 237]. Звідси і стриманість у використанні кольоропозначення. Е. Гемінґуей постійно прагне до ідеального лаконізму, залишає найнеобхідніше, не піддатне вилученню.

Представляючи кольорову палітру епітетів роману, треба також звернути увагу на семантичне поле кольору, що, в свою чергу, розпадається на мікрополя окремих кольорів.

Так, у романі простежується наявність усіх основних мікрополів (white, silver, yellow, blue, grey, green, red, brown, black). Тим часом окремі з них містять більше відтінкових тонів, інші – менше. Та всі схожі обмеженою кількістю фарб. Найоб'ємнішими і найрізноманітнішими за кількістю відтінків є мікрополе червоного, зеленого, жовтого. Мікрополя червоного кольору, наприклад, включають шість відтінків: red, reddish, purple, pink, ruddy, purple-black. В основному кольорові епітети в романі виражаються простими прикметниками

(нульового ступеня). Складні прикметники вкрай нечисленні і, як правило, okazіональні, наприклад: *tearreddened, sunyellowed*.

У кількісному співвідношенні світлові епітети займають приблизно 22 % всієї кольорової насиченості. Це свідчить про те, що світлові засоби теж підпорядковані "принципові психологічного обґрунтування колористичних засобів і виконують художньо-оцінну функцію" [2: 34]. Слово *dark*, що передає не колір, а характер світлового зорового сприймання, трапляється в романі Е. Гемінґуея відносно часто: $C1 = 0,2$ при $C = 1,2$.

Тло темноти використовується автором у романі, щоб підкреслити важливість світлового компоненту:

"...generally night is seen as suitable for tragedy, dark and terrifying in its mystery and ghostliness. But in fact darkness is the refuge of murder, betrayal, cowardice and confusion, and mystery represents the cheap sets of melodrama" [1: 372].

Саме тому чимало сцен у романі відбуваються під покривом темноти.

За контрастом світлові епітети, що передають яскравість, світлість, незначні (близько 1,6 %, за умови, коли світлове поле прийняти за 100 %).

Вище йшлося про якісну характеристику кольорової палітри роману "Мати й не мати". А яка ж картина з кількісним співвідношенням кольорів? Як уже зазначалося, кольорове число роману складає $C = 1,2$. Найчастотнішим є червоний колір (*red*) і його відтінкові тони (*pink, reddish, purple, ruddy*). Його відносне кольорове число складає $C1 = 0,26$. До найбільш уживаних належить і семантичне мікрополе білого кольору, відносне кольорове число якого $C1 = 0,14$.

З якою метою автор так часто використовує в романі червоний і білий кольори? Частково це можна пояснити багатовіковою символікою цих кольорів: чистота, цнотливість, гармонійність – білий колір; небезпека, жорстокість, насильство, кровопролиття – червоний колір. До певної міри це обумовлено й сюжетом роману, сповненим убивствами, насильством і жорстокістю. Поранення Гаррі Морґана, в результаті якого він втрачає руку; його злочинна угода з аферистом Сингом і наступне його вбивство; знищення Елберта і кубинців, і в кінці-кінців – загибель і самого Гаррі. Протягом усього роману проливається людська кров.

Навіть в описах природи червоний захід сонця, який спостерігають кубинці, сидячи в човні, сприймається ними як зловісне передбачення їх невідворотної смерті:

"...Harry /was/ looking out across the grey swell of the Gulf Stream where the round red sun was touching the water" [2: 126-127].

Не можна залишити поза увагою і те, що при усій скупості кольорового словника письменника опис моря і його мешканців в аналізованому романі містить у собі найяскравіші його елементи. Е. Гемінґуей не був майстром пейзажного мистецтва, при цьому уся його творчість характеризується лаконічністю і значимістю ролі підтексту. В описи моря тим часом письменник вклав усю свою любов до нього, багатий життєвий досвід:

"Then I saw him (the mackerel) coming from behind under water. You could see his fins out wide like purple Swings and the purple stripes across the brown /... /. The stripes showed clear on him. He was a fine fish, bright silver now, barred with purple, and as big around as a log" [2: 24-25].

Описовість просто органічно чужа стилю Е. Гемінґуея. "Він не описує, а показує, малює – пластично, яскраво, зримо відтворює образ зовнішнього світу" [1: 308]. Всього кількома скупими штрихами письменник передає красу природи, особливо моря. Хоча кольоровий словник його вкрай обмежений, все ж автор не може повністю відмовитися від тих емоцій і настроїв, що їх викликає природа, її ландшафти. Письменник, безумовно, враховує, що "кольори викликають різноманітні емоції та настрої, активізують чуттєво-оцінне сприймання дійсності читачем, що сприяє врешті-решт формуванню ставлення до ідейно-образної системи роману в цілому" [3: 37].

Простежимо, як забезпечує кольорову насиченість тексту Ф.С. Фіцджеральд у творі "Великий Гетсбі" – одному з кращих романів американської літератури ХХ ст. Зазначимо, що часовий період двох романів приблизно той же, але тематика, стиль роману Ф. Скотта Фіцджеральда різко відмінні від Гемінґуєвських.

Так, роман "Великий Гетсбі" достатньо насичений подіями, несподіваними поворотами. Головне у творі – це різкий контраст між величезним матеріальним багатством та граничною духовною бідністю "сильних світу сього". Ймовірно, саме це протиріччя і викликало підсвідоме в письменника таку насиченість і багатство палітри у названому творі. "Багатство – фетиш, кумир, предмет цього роману" [5: 73].

Найперше, що вбирає очі, – це багатство кольорового словника, представленого основними, змішаними і відтінковими тонами (46 кольорів і відтінків). Ф. Скотт Фіцджеральд явно надає перевагу не світловим, а кольоровим епітетам (83 %). У тексті роману наявні усі основні мікрополя кольорів, причому об'єми цих мікрополів набагато більші, ніж в романі Е. Гемінґуея.

Панівним постає білий колір (28,3 % усіх кольорових епітетів, $C1 = 0,4$). Наступними, за частотністю, проявляються мікрополя жовтого (27,7 %), червоного (10 %) і золотого (0,6 %) кольорів.

"Головний художній прийом, який Ф.С.Фіцджеральд використовує у романі "Великий Гетсбі", – це прийом контрасту, що поступово розкривається за ходом дії /... /" [6: 93]. Цьому прийомові підпорядкована і кольорова зображувальність роману. Усі кольорові епітети роману можна умовно поділити на поле світлих, багатих, соковитих тонів (серед них – мікрополя білого, червоного, золотого) і – контрастуюче поле темних, похмурих, сірих тонів.

Варто відзначити, що абсолютне кольорове число роману "Великий Гетсбі" складає $C = 1,5$, у кількісному відношенні ця цифра відносно не висока (у романі Е.Гемінґуея – $C = 1,2$), однак ширина кольорового діапазону свідчить, що поетичний стиль Ф. Скотта Фіцджеральда "емоційно піднесений і насичений найрізноманітнішою "відверто" емоційною лексикою" [6: 93]. І якщо у Е. Гемінґуея "це – кришталєво чиста, "німа" поезія, схожа зі

свідомою простою дикцією сучасних поетів, то проза Ф.С. Фіцджеральда значно ближча сенсуалістичній поезії романтиків" [6: 94-95].

Звідси і багатство кольорових синонімів: light blue – gas blue, green – apple-green, murky yellow – autumn-leaf yellow; кольорових епітетів, у структурі яких міститься художнє порівняння: wine-coloured, ash-grey, milky white, georgous pink, light Часто трапляються епітети, у значенні яких є і світлові, і кольорові компоненти: pale gold, dull gold, green, faint orange.

З цих прикладів видно, що світловий компонент допомагає автору представити відтінок того чи іншого кольору більш диференційованим, а опис – точнішим.

У романі Ф. Скотта Фіцджеральда наочно проявляється цілісна кольорова тональність. Автор не шкодує фарб, описуючи багаті особняки процвітаючих американців.

*"Their house was even more elaborate than I expected, a cheerful **red-and-white** Georgian Colonial mansion, overlooking the bay. The lawn started at the beach and ran toward the front door for a quarter of a mile, jumping over sundials and brick walks and **burning** gardens —finally when it reached the house drifting up the side in **bright** vines as though from the momentum of its run. The front was broken by a line of French windows, **glowing** now with **reflected gold...**"* [4: 10-11].

При цьому Ф. Скотт Фіцджеральд вкрай-годи використовує темні тони в таких описах, оскільки вони вносять суперечність в картину яскраво облудного блиску.

Ядром кольорового поля темних тонів проступає сірий колір і його похідні (19 %). Головна смислова функція цього поля в посиленні враження контрасту яскравого (багатого) та сірого (бідного) кольорів.

Відмінною рисою тексту Ф. Скотта Фіцджеральда є величезна кількість епітетів, виражених субстантивно-ад'єктивними складними прикметниками, – тоді як в романі Е. Гемінгуей їх надто мало (йдеться про тип apple-green, ash-gray і под.). Це засвідчує, що кольорова палітра епітетів у Ф. Скотта Фіцджеральда багатша, вона сповнена своєрідністю кольорових розв'язок. З допомогою використання компаративних епітетів моделі N+A автор надає кольоровій характеристиці диференційований, вишуканий зміст. Для Е. Гемінгуей кольорова характеристика не має такого важливого значення, оскільки він більше уваги надає внутрішньому світу людини, ніж тому зовнішньому, що його оточує. Саме тому його роман відзначається обмеженістю кольорів. "Основна увага приділяється не самій ситуації, якою б драматичною вона не була, а тому, що особливо цікавить письменника, – духовному світові людини" [5: 236].

Ф.С. Фіцджеральд використовує кольорові епітети найчастіше з метою опису зовнішності людини, її одягу, оточення. За допомогою такого кольорового опису автор допомагає читачеві краще представити їх у своїй уяві:

*"The sister, Catherine, was a slender, worldly girl of about thirty, with a solid, sticky bob of red hair, and a complexion powdered **milky white**"* [4: 33].

*"His **gorgeous pink** rag of a suit made a **bright** spot of color against the **white** steps..."* [4: 42].

*"Oh, sure, " agreed Wilson hurriedly, and went toward the little office mingling immediately with the **cement** color of the walls. A **white ashen** dust veiled his **dark** suit and his **pale** hair at it, veiled everything in the vicinity"* [4: 29]

Одяг персонажів служить у романі ніби візитними картками. Так Ф.С. Фіцджеральд малює американське суспільство, що спрямовує людину на присвоєння, на "фетишизацію речей як неодмінний атрибут реалізації особистості" [5: 73].

*"He took out a pile of shirts and began throwing them, one by one, before us, shirts of sheer linen and thick silk and fine flannel, which lost their folds as they fell and covered the table in **manycolored** disarray. While we admired he brought more and the soft rich heap mounted higher – shirts with stripes and scrolls and plaids in **coral** and **apple-green** and **lavender** and **faint orange**, with monograms of **Indian blue**"* [4: 86].

*"An hour later the front door opened nervously, and Gatsby, in a **white** flannel suit, **silver** shirt, and **gol-colored** tie, hurried in"* [4: 86].

Використання світлових засобів у романі Ф.С. Фіцджеральда так само красномовне. Світлові епітети становлять 16 % усієї кольорової насиченості роману, з них bright 39 % усіх світлових засобів, dark – 31 %.

І знову простежується зіткнення яскравого й темного, символізуючи контраст між матеріальним багатством і духовною ницістю. Бачимо, як колір у Ф.С. Фіцджеральда трансформується у новий образ, що може викликати перед усім приємне або неприємне відчуття, сприяти емоційній оцінці певного явища, події, факту, предмета чи обставини. Отже, "вживання кольор-ових епітетів ... служить засобом вираження індивідуального емоційно-оцінного відношення до дійсності" [7: 119], зумовлює перспективи подальших досліджень смислового і прагматичного навантаження художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Маянц З. "Человек один не может...": Э.Хемингуэй. Жизнь и творчество. – М.: Наука, 1966. – 408 с.
2. Hemingway E. To Have and Have Not. – М.: Международные отношения, 1979. – 216 р.
3. Эстетическая функция колорита в форсайтовском цикле Дж. Голсуорси (К проблеме анализа стиля) // Филол.науки. – 1982. – №4. – С. 33-37.
4. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby. – К.: Dnipro Publ., 1973. – 181 p.
5. Денисова Т.Н. Экзистенциализм и современный американский роман. – К.: Наук, думка, 1985. – 168 с.
6. Горбунов А.Н. Романы Ф.С. Фицджеральда. – М.: Наука, 1981. – 150 с.
7. Тхор Н.М. Цвет в прозе Карсон Маккалерс // Принципы функционирования языка в его речевых разновидностях. – Пермь: Изд-во ПГУ, 1984. – С. 115-123.

Онопrienko Т.Н. Эпитетные средства в создании цветовой палитры художественного текста.

Статья посвящена роли эпитета в цветовой насыщенности ткани художественного текста. Выделяется абсолютное цветное число, характеризующее общую насыщенность текста цветовыми и световыми эпитетами, а также – относительное цветное число, характеризующее наиболее частотный цвет в эпитетах текста в целом. Установлено, что использование цветных эпитетов служит способом выражения индивидуального эмоционально-оценочного отношения автора к действительности.

Onopryienko T.M. Epithet Means in Creating a Colour Palette of a Belles-lettres Text.

The article is devoted to the role of epithet in colour saturation of a belles-lettres text. The author differentiates between the absolute colour number that characterizes the general saturation of the text with colour and light epithets and the relative colour number which characterizes the most frequent colour met in the epithets of the text. It is established that the use of colour epithets serves as an expressive means of individual emotional-evaluative attitude to the reality.